

עניינים תוכן

מבוא	3
1. ההצגות הנבחנות: 'בטולות שידוך' ו'עלמה ורות'	4
2. קונטקסטואליות: נשים חרדיות בישראל	6
3. אינטרסקטואליות: נשים דתיות בתיאטרון	9
3.1 תיאטרון פמיניסטי	9
3.2 נשים דתיות בתיאטרון	10
4. הטקסט	12
4.1 הדמויות	12
4.1.1 דמויות הנשים הדתיות במחזה 'עלמה ורות'	12
4.1.2 דמויות הנשים הדתיות במחזה 'בטולות שידוך'	15
4.2 מערכת הסמלים שבהצגות	18
5. סוציו-סמיוטיקה	21
6. התקבלות ההצגות	24
דיון ומסקנות	27
רשימת מקורות	29

מבוא

מהות האישה, לפי היהדות, היא להיות עובדת לקב"ה, רעיה לבעלה ואמא לילדיה. הנימוקים למהות הנשית לפי היהדות הם הזכות שיש לה בהקמת חיי משפחה מסורתיים בישראל, הגשמת האידיאל של היהדות והנחלתו לדור הבא. לוי (1988) מבהיר כי "עזר כנגדו" – זאת נקודת המוצא להבנת מעמד האישה החרדית. כל חינוכה הוא לעזור לבעל, לגבר. תפקיד האישה בקהילה ובמשפחה נלמד כחלק מתהליך הסוציאליזציה. הבנות החרדיות לומדות מהוריהן כללים וערכים המושרשים עמוק בתוכן, ובהם: תפקיד הרעייה, תפקיד האם, כבוד להורים, ציות ועוד (רייכר, 1981).

מתוך כך, כפי שמתארת רינר רוטלינגר (2007) החיבור של נשים דתיות ישראליות לתיאטרון אינו מובן מאליו, והוא עדיין מעורר תגובה של אי אָמון אצל רבים. אחת הסיבות היא שהנוכחות הפיזית הנדרשת משחקני תיאטרון עומדת בניגוד לעקרון הצניעות שעליו נשים דתיות מתחנכות. שחקניות חייבות למשוך את תשומת לב הצופים, לדבר בקול ודרמטי, לשיר, ובדרך כלל המשחק דורש חשיפה רגשית ונפשית בפני קהל של זרים המתבונן בהן ובוחן אותן. הפסוק הידוע "כל כבודה בת מלך פנימה" (תהלים מה, 14) מצוטט תדיר כבסיס לדיון על טיפוח נשים דתיות בזירה הביתית, המוצנעת, האינטימית – "פנימה". ואולם, החל משנות השמונים, ולאחרי הגל השלישי של הפמיניזם – החלו הצגות תיאטרון לעסוק בנשים דתיות, הווייתן וחייהן, מחזאיות החלו לכתוב על ההווה הדתית ו'פמיניזם דתי' אשר עלה בקרב קבוצות דתיות בא לידי ביטוי גם בתיאטרון (ינאי-ונטורה, 2014).

עבודה זו מבקשת לנתח שתי הצגות תיאטרון שעוסקות בנשים דתיות והווייתן חיהן-האחת, הצגה שעלתה לראשונה בשנות התשעים בתיאטרון הקאמרי ועוסקת בחייהן של שתי אחיות חרדיות המתמודדות עם נחיתותן בחברה החרדית הפטריארכלית- 'בטולות שידוך' מאת חנה אזולאי הספרי. השנייה, 'עלמה ורות' מאת גורן אגמון, עלתה להצגת בכורה בשנת 2009, והיא עוסקת בשסע הדתי-חילוני, וביחסים המורכבים בין החברה החילונית לדתית, כשבמרכזה דמותה של רות- דמות של אישה חרדית הפורצת את מוסכמות החברה ממנה הגיע. במסגרת עבודה זו, אבקש להשוות בין ההצגות, שכמעט עשרים שנה מפרידות ביניהן, תוך בחינת ייצוג הנשים הדתיות בהצגה. שאלת המחקר מבקשת לבדוק כיצד מיוצגות נשים דתיות בהצגות 'בטולות שידוך' ו'עלמה ורות'?

הפרק הראשון יציג את ההצגות הנבחנות, עלילתן והדמויות המכילות אותן. הפרק השני ינתח את הקונטקסטואליות של ההצגה- נשים חרדיות בחברה הישראלית ומעמדן. הפרק השלישי יעסוק בהיבט האינטרטקסטואלי תוך דיון בתיאטרון הפמיניסטי בכלל ובייצוגן של נשים דתיות בתיאטרון בפרט. הפרק הרביעי ינתח את הטקסט של ההצגות- תוך דיון בעיצוב הדמויות הנשים הדתיות, המסרים הסמליים והמשמעויות של ההצגות. הפרק החמישי יעסוק בהתקבלות ההצגות תוך בחינת ביקורות על ההצגות שהופיעו בעיתונים ובאתרי אינטרנט שונים. לבסוף, יוצגו מסקנות ניתוח ההצגות והשוואה בין ייצוג הנשים בשתי ההצגות.

1. ההצגות הנבחנות: 'בטולות שידוך' ו'עלמה ורות'

'בטולות שידוך' / חנה אזולאי הספרי (1990)

ההצגה "בטולות שידוך" מתארת לילה אחד בחייהן של חיה ורחל - שתי אחיות חרדיות הגרות בשכונת מאה שערים בירושלים. האחת עומדת בפני שידוך. השנייה מבוטלת שידוך. במהלך ההצגה, אותה המחיזה השחקנית-במאית **חנה אזולאי-הספרי**, חושפות האחיות את הפחדים, הקנאות, התקוות והסודות. הן מגלות בתוכן יצרים טבעיים שכמעט ונשכחו, יצרים שפורצים את התרבות השמרנית בה הן חיות. האם הטבעי, היצרי ותאוות החיים יכולים לגבור על תרבות שמרנית-קיצונית? האם אפשרי לשמור על הפרטי והאינטימי בתוך חברה הרודפת את מי שסוטה מדרכה? האם יתכן מעבר בין תרבויות שונות כל כך - תרבויות שחיות האחת ליד השנייה ונראות כשני עולמות זרים ורחוקים? המחזה מעלה שאלות אוניברסליות על יכולתו של הפרט לשמור על הייחוד שלו בתוך הנסיבות הללו¹.

לבנון מורדוך (2009) מתארת כיצד "בטולות שידוך" מציג נשים המודרות בשל חריגותן בעולם החרדי. אימת אי-השליכות והחרדה מ"המשטרה הפנימית" - גם זו המייצגת את הדיכוי הגברי בפועל המתגלם במשמרות הצניעות וגם זו המורכבת מהקולות המופנמים של האם ושל נשים אחרות - מובילות את חייהן של האחיות שעליהן נסב המחזה לסוף טרגי. המחזה מתמקד בעולמן ובחוייתן של חיה ורחל, שתי אחיות הגרות יחד בחדר אחד. רחל, האחות הצעירה, עומדת לפני נישואין כפויים; וחיה, הבכורה, חיה בצל הכתם הנורא של ביטול שידוך כתוצאה מחשיפתה בידי משמרות הצניעות, והיא סגורה ומסוגרת בביתה, כאות קין על משפחתה. במחזה נחשף עולמן הפנימי של הדמויות. הנשים מקבלות קול ומבטאות את לבטיהן הכמוסים והלחצים החיצוניים המופעלים עליהן. בתערובת של היגדים חברתיים, רגשיים ומייניים, מתגלות הסתרות, הדחקות וחרדות מפני הדיכוי החיצוני והפנימי. סיר הלחץ בו הן חיות - שההמחשה שלו מובאת באמצעות החדר הקטן בו הן ספק כלואות, ספק מתחבאות - מוביל אותן לתחושה של אין מוצא, ולבסוף - להתאבדות משותפת.

המחזה הועלה לראשונה בשיתוף תיאטרון הקאמרי ופסטיבל עכו בשנת 1990.

'עלמה ורות' / גורן אגמון (2009)

רות, צעירה חרדית שכתבה רומן ביכורים סוער, יוצרת קשר עם עלמה, בעלת הוצאה-לאור. עלמה, אשר מתלהבת מהתגלית ורואה בסופרת האלמונית כשרון מביטח, מאמצת אותה ודואגת לה כדי שתמשיך לכתוב ולהתפתח. מערכת היחסים המורכבת דורשת מרות לנהל "חיים כפולים" אשר עולים מהר מאד על שרטון כשעיסוקה של רות נחשף ע"י בני משפחתה. רות נתקלת במסכת איומים ואפליה שמתעצמים עם חשיפת סודות רגישים ברומן שכתבה, המבוסס על אירועים אמיתיים. נאמנותה של רות לעלמה מתערערת גם על רקע מערכת היחסים הטעונה שעלמה

¹ ראה: <https://www.haaretz.co.il/gallery/theater/event-1.3504894>